

BALSIO *ē* < *ei* PALIKUONYS?

V. GRINAVECKIS

1. Šiaurės vakarų (Palanga, Kretinga, Darbėnai, Grūšlaukis, Kartena...) ir šiaurės rytų (Klykoliai, Akmenė, Papilė) dounininkai *a*-kam. vardažodžių vienaskaitos vardininke vietoj lk *-ien-*, esančio prieš kamiengalį, taria *-ēn-*, pvz.: *pēns* „pienas“, *šēns* „šienas“, *vēns* „vienas“.

Svarbi ta aplinkybė, kad *ē* < *ei* minėtuojau atveju tariamas tik šiaurinėse dounininkų tarmėse, kur žodžio galas anksčiausia pradėjo trumpėti, todėl *ē* virtimo į *ei* metu *ē* su *n* nurodytuose pavyzdžiuose jau sudarė dvigarsį. Ta aplinkybė ir bus sutrukdžiusi *ē* išvirsti į *ei*. Kitose dounininkų tarmėse tokio glaudaus dvigarsio dounininkavimo kilmės metu greičiausiai dar nebuvo.

Šiaurės rytų dounininkų kampe (Klykoliai, Akmenė, Papilė) *ē* tariamas ir kituose linksniuose, pvz.:

<i>Vienaskaita</i>	<i>Daugiskaita</i>
V. <i>vēns, vēnā</i>	<i>vēnē, vēnas</i>
K. <i>vēna, vē.nūos</i>	<i>vē'nū</i>
N. <i>vē'nām vēnām, vē'nā vēnā</i>	<i>vē'nīms vēnīms, vē'nūoms, vēnūoms</i>
G. <i>vēna</i>	<i>vēnus, vēnas</i>
Įn. <i>vēnp</i>	<i>vē'nās, vē'nūoms</i>

Balsis *ē* šiuose žodžiuose, be abejonės, yra apibendrintas analogiškai pagal vienaskaitos vardininką, tik neaišku, ar čia *ē* visuose linksniuose buvo išlaikytas (neatsirado *ei* iš jo dėl vardininko analoginio veikimo), ar vėliau *ei* buvo pakeista į *ē*.

2. Latvių kalbos Kuršo tarmėse, susisiekiančiose su žemaičiais dounininkais, turima žodžių, kur vietoj lietuvių ir latvių *ie* tariama *ē*, pvz.: *drēža* „dričžas“, *slēks* „slicikas“, *vēšne* „viešnia, svečias“ Dunika (Liepojos raj.)¹, *rēst* „riesti (audimą)“ Rucava (Liepojos raj.)². Šie žodžiai tevertojami tik pačiame žemaičių paribyje³.

¹ Pavyzdžiai iš Dunikos paimti iš Latvijos TSR Mokslų akademijos Kalbos ir literatūros instituto Latvių dialektologijos atlaso medžiagos, užrašė A. Skabarniece 1958 m.

² Filologu Biedribas Raksti, VIII, Rīgā, 1928, p. 135.

³ Kitose Latvijos vietose vartojami atitikmenys su *ie*: *slieks, riest, viešņa*, tik *drēža* nėra su *ie*.

Greičiausiai tai yra skoliniai iš žemaičių tarmės to meto, kai dounininkai savo *ę* dar neturėjo, tarė *ē*, kitaip sakant, dounininkavimo dar nebuvo.

Latvių kalbos Kuršo tarmėse *ē* tuo metu jau turėjo būti išvirtęs į *ie*, todėl žemaičių *ē* turėjo pritapti prie artimiausio balsio — prie ilgojo *ē*.

3. Dounininkai žodį *aštuntas* taria *āštōnc* < **aštōntas*, plg. dzūkų *aštuontas*. Tur būt, tokios pat kilmės *o* yra ir žodyje *dōnkpēlis* || *dōnkubilis*.

Vilniaus Valstybinis pedagoginis institutas
Lietuvių kalbos katedra

Iteikta
1962 m. rugsėjo mėn.
